

ELS RÈPTILS

C. REPTILIA

O. CHELONIA

F. Testudinidae

Tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*)

Existeix alguna dada dispersa de tortuga mediterrània, la més fiable de totes la d'un mascle adult a Sant Jaume de Viladrover (El Brull), sense evidències d'haver estat captiu. No obstant, ha de tractar-se d'exemplars alliberats un dia o altre, ja que aquesta tortuga de terra només habita ambients mediterranis, secs termòfils i litorals. L'únic nucli autòcton viable que resta a la península Ibèrica es troba a la serra de l'Albera (Alt Empordà).

F. Emydae

Tortuga d'estany (*Emys orbicularis*) Tortuga d'aigua

Localitzada amb seguretat a les Guilleries (DG64), es té constància d'unes quantes dades de tortuga d'estany en torrents d'aigües oligotròfiques de la conca de la riera d'Osor, en domini de l'alzinar muntanyenc. També, de quatre exemplars alliberats a mitjans d'agost de 1997 en un petit embassament d'un afluent lateral de la riera de Viladrau.

Tot i tractar-se d'una espècie autòctona, és poc coneguda a Catalunya, on no presenta una distribució prou coherent (LLORENTE *et al.*, 1995) a causa segurament d'introduccions. Al conjunt del país és escassa, molt vulnerable per la recol·lecció i l'alteració dels hàbitats on viu, especialment les basses, estanys i aiguamolls de les conques baixes del Fluvià, el Ter i la Tordera. A l'àrea d'estudi el seu origen deu ser en tots els casos introduït, tot i que no es pot descartar la seva presència pretèrita.

Tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*) Tortuga d'aigua

Les dades corresponents a la tortuga de rierol a la zona d'estudi durant els dos darrers decennis, aïllades, provenen principalment de la seva pesca accidental al riu Ter i de l'observació o captura en algunes basses i embassaments, on sembla que ha arribat a criar. També es coneix cites corresponents al canal industrial de Borgonyà, a les vores de la riera de Sorreigs i a la riera de Merlès. Del Lluçanès, a més, es té referència bibliogràfica d'algun exemplar trobat a la part alta (Alpens) i baixa de la riera de la Gavarresa (BORRÀS & JUNYENT, 1993); precisament, a la conca del Llobregat, especialment als trams mitjos, hi podria haver abundat temps enrera (LLORENTE *et al.*, 1995).

Probablement bona part o la totalitat dels individus detectats a la zona d'estudi corresponguin a exemplars alliberats de captivitat o portats d'altres zones. L'absència de registre fòssil o arqueològic i la manca d'un record popular generalitzat recolza aquesta hipòtesi; en tot cas, exceptuat els darrers decennis, en temps històrics recents, la tortuga de rierol sembla haver estat molt escassa.

Tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*) Tortuga d'aquari

Introduïda, originària d'Amèrica, es coneix amb seguretat una població estable de tortuga de Florida al límit del territori, en una bassa de Sagàs (El Berguedà), l'observació d'un exemplar adult al pantà de Sau el juliol de 1996, i d'un altre adult en una resclosa de la riera de Merlès el 1997. Existeixen unes quantes informacions insuficientment contrastades, procedents d'arreu del territori.

Tortuga típica d'aquari, se'n coneixen gran nombre de dades a Catalunya, principalment en ambients termòfils, on arriba a reproduir-se (LLORENTE *et al.*, 1995). A partir de l'any 1998, se n'ha prohibit la importació i comercialització per frenar una expansió que podria perjudicar altres espècies aquàtiques.

O. SAURIA

F. Gekkonidae

Dragó comú (*Tarentola mauritanica*). Dragó

El dragó comú és escàs; es troba localitzat a diversos nuclis urbans: Montesquiú, Sant Quirze de Besora, Torelló, Manlleu, Roda, Vic, Tona, Taradell, Moià, Perafita i Prats de Lluçanès, on se'l veu les nits de primavera i estiu per les parets exteriors dels edificis. Al medi natural, únicament s'ha trobat a l'alt Congost, en afloraments rocosos solells de l'Avencó (Montseny, 840m) i dels cingles del Bertí (730m), en el domini de l'alzinar. Es considera comú al vessant meridional del Montseny, on ocupa parets de pedra seca, codolars, piles de llenya o suro (SOLDEVILA *et al.*, 1990) i al sud del Moianès (Monistrol de Calders). Espècie particularment termòfila, els intensos freds hivernals de la major part de la zona d'estudi en deuen limitar la presència fora dels nuclis urbans. És actiu de febrer a setembre.

No es pot descartar que almenys una part de la població sigui introduïda, potser ja des de temps antics, per exemple a través dels mitjans de transport, ja que s'han trobat diversos exemplars enfilats a camions. No sembla que hagi estat mai abundant durant aquest segle, tal com esdevé al Vallès o la Selva, perquè és molt poc conegut popularment, tot i viure als edificis.

F. Lacertidae

Sargantaner gros (*Psamodromus algirus*). Sargantana, sargantana de gres

Comú per tot el territori, entre els 500 i 960m (mediana de 700 m), el sargantaner gros escasseja a les àrees amb baix recobriment arbori, com la Plana de Vic. Rareja a partir dels 1.000 mm de pluviometria, que es correspon amb els ambients centreuropeus.

Localitzat en ambients solells i poc humits, sovint amb rocam on insolar-se. Típic d'ecotó, necessita una certa cobertura vegetal a l'abast on refugiar-se. Així, es troba sobretot en clars i vorades de bosc i marges de camins forestals, i també al mig del sotabosc poc espès, bosquines, brolles, garrigues, indrets cremats, codines, rocam, marges de pedra, erms i fenessars, en el domini de l'alzinar i la roureda. Molt comú a les pinedes seques de sotabosc poc dens.

Possiblement va disminuir durant el segle XX per l'augment espectacular del recobriment de l'estrat arbustiu i de la densitat de l'arbrat després de l'abandonament del carboneig i altres activitats forestals.

Llangardaix ocel-lat (*Timon lepidus*). Llagardaix, llangardaix

Comú i distribuït arreu de l'àrea, fins als 1.200 m (mediana de 700m), el llangardaix ocel-lat està actiu principalment els mesos de març a setembre. Se'l troba habitualment en ambients secs, solells i pedregosos, on es refugia sovint sota grans lloses, i amb certa cobertura vegetal arbustiva i herbàcia, que no acostuma a superar el 25% de recobriment: codines, garrigues, boixedes i landes, deveses, marges de conreus i pastures amb fenessar, vores de rieres, de carreteres, de masos i fins i tot de nuclis urbans. No obstant, un cop garantits els indrets oberts per insolar-se, pot penetrar en ambients més tancats per caçar. Més abundant en el domini de l'alzinar i de les rouredes seques. En els llocs més humits viu en els espais oberts més secs i solells, que no sol freqüentar el lluert (*Lacerta bilineata*). Per contra, en els terrenys més àrids pot ocupar les bagues.

L'avenç de la cobertura arbòria i la proliferació de l'ús de plaguicides les darreres dècades sembla que va afectar negativament els recursos alimentaris del llangardaix i va suposar una davallada considerable del conjunt de la població.

Se n'ha trobat restes al jaciment arqueològic del Cingle Vermell (Vilanova de Sau) corresponents a uns 10.000 anys enrera (9.760 +/- 160 anys BP) (VILA, 1985).

Lluert (*Lacerta bilineata*). Llagardaix verd, llangardaix, lluert, vírbola

Comú al nord i meitat oriental del territori així com al Montseny, des dels 600 als 1.340 m d'altitud (mediana de 820m), el lluert és més abundant al Prepirineu i Collsacabra, i menys a les Guilleries i el Montseny, el seu límit meridional de distribució a Catalunya. Es troba actiu de març a setembre.

A diferència del llangardaix ocel-lat (*Timon lepidus*), el lluert ocupa ambients més humits, amb cobertura herbàcia o arbustiva densa que proporciona humitat: herbassars, joncedes, codines, vorades i clarianes de bosc (especialment caducifoli), bosquines, brolles, riberes, marges de pastures, conreus i camins, habitualment als solells, i sovint amb presència de pedres que utilitza com a refugi. Típic en els domini de la fageda i la roureda, tot i que també es troba als alzinars humits del Montseny.

Sargantana roquera (*Podarcis muralis*). Sargantana, sargantana NA (NA)

Abundant a l'extrem nord i a la meitat oriental d'Osona, des dels 380 als 1.690 m d'altitud (mediana de 1.000 m), la sargantana roquera viu en ambients més humits que la sargantana ibèrica (*Podarcis hispanica*).

Ocupa els espais assolellats i amb un grau d'humitat considerable i sembla indiferent a l'orientació: roquissars, runes, edificis, vorades de conreus i camins, fenessars, herbassars i pastures, brolles obertes, vores i clars de bosc, sovint amb abundància de pedres, del domini de la fageda i, en segon lloc, de la roureda. En els indrets menys favorables del domini de l'alzinar, es refugia als afloraments rocosos de les vores de rieres i torrents, fins gairebé a tocar el nivell de l'aigua, on troba les condicions d'humitat adequades. Tolera

un recobriment de la vegetació major que la sargantana ibèrica, sovint superior al 25%.

Activa durant tot l'any, sobretot de març a agost, excepte a l'hivern a les zones de major altitud.

Part de la població de la sargantana roquera manifesta caràcters intermedis amb la sargantana ibèrica. Sembla que es van diferenciar de les altres sargantanes europees del mateix gènere i entre elles mateixes per l'aïllament sofert durant les glaciacions pleistocèniques. S'ha comprovat com les dues sargantanes poden hibridar-se.

Sargantana ibèrica (*Podarcis hispanica*). Sargantana, sagrantana

Molt abundant a tota l'àrea d'estudi, fins als 1.340 m (mediana de 820m), la sargantana ibèrica habita els indrets secs i assolellats, preferentment rocosos, amb escassa cobertura vegetal (generalment inferior al 25%) com marges de pedres, edificis aïllats i de nuclis urbans, codines, roquissars, cingles, marges amb pedres dels camins, conreus, pastures i boscos, garrigues, brolles, landes i prats pedregosos, boscos cremats i pedreres. Principalment en el domini de l'alzinar i la roureda, escassa a la fageda i als vessants bacs, on la substitueix la sargantana roquera (*Podarcis muralis*).

Els juvenils apareixen a partir del mes de maig. Activa durant tot l'any durant les hores de sol, sobretot al migdia. Per sota els 600m d'altitud, les boires i el fred hivernals en limiten l'activitat.

F. Anguidae

Vidriol (*Anguis fragilis*). Llisona, lliseta, serp de vidre, noia de serp, serp noia

Abundant i distribuït per tota la zona, entre els 450-1.300 m d'altitud (mediana de 600 m), el vidriol és nombrós a la meitat oriental, menys al sud-oest. És el rèptil més comú dins dels boscos, tot i que prefereix la transició entre ecosistemes (ecotons).

Habita ambients humits i ombrívols, sovint orientats al nord, fet que no sembla un factor limitant ja que no necessita temperatures gaire altes per estar actiu. El que si el limita és la cobertura herbàcia, que acostuma a ser superior al 75%. Així, es mou pels fenessars dels marges de conreus i pastures, joncedes de les clarianes i vorades de bosc, deveses, brolles de gòdua, bardisses, herbassars de ribera o, fins i tot, entre la fullaraca de l'interior del bosc, en el domini de la roureda, la fageda, la verneda i els alzinars humits.

Es refugia habitualment sota pedres planes enmig de la vegetació. En els indrets més secs, prefereix la proximitat de les riberes, on es conserva millor la humitat, però defuig sempre l'aigua. A la fageda pot escassejar al mancar-li una cobertura herbàcia suficient. Actiu sobretot entre març i juny, no és rar trobar exemplars depredats o atropellats. Si la humitat és prou elevada poden estar actius a ple migdia.

És un dels rèptils més populars. Tot i ser del tot inofensiu, la tradició considera que és capaç de fer un tipus de ferida, una "font d'aigua", que no es pot curar mai més.

F. Scincidae

Lludrió llistat (*Chalcides striatus*)

El lludrió llistat és escàs i es troba molt localitzat entre 600 i 800 m d'altitud. N'existeixen poques dades, en majoria molt recents, repartides gairebé per totes les unitats geogràfiques de l'àrea d'estudi. Com passa arreu de Catalunya, es tracta de poblacions reduïdes i aïllades, de localització difícil a causa de les baixes densitats de poblament i als hàbits esquerps i fugissers.

Habiten herbassars densos, secs, assolellats, amb pedres disperses, planers i d'una certa extensió, alguns amb mates de farigola i romaní, del domini de l'alzinar o la roureda seca.

O. OPHIDIA

F. Colubridae

Serp verda (*Malpolon monspessulanus*). Serp verda

La serp verda és comuna a poca altitud, fins als 800 m (mediana de 580 m), en ambients oberts i assolellats mediterranis i submediterranis: vores de conreus, marges de camins i carreteres, fenassars, pastures seques, codines, roquissars, bosquines i brolles. Té certa tendència antropòfila i s'instal·la en masos i urbanitzacions i en horts, jardins i erms de nuclis urbans (entra a vegades a l'interior dels magatzems i altres edificis), on pot trobar força sargantanes i rosegadors, les seves preses preferides. Requereix una cobertura herbàcia abundant, entremig de la qual pot passar desapercebuda fàcilment gràcies al seu color verdós.

Alguns animals assoleixen longituds considerables, fins a 195 cm. Amb tot, no es tracta d'un animal perillós si no se l'agafa. Moltes serps verdes moren atropellades als camins i carreteres, ja que utilitzen l'asfalt per escalfar-se. És activa durant la major part de l'any si els hiverns són suaus. S'han trobat juvenils al maig i el juny.

L'augment del recobriment forestal l'ha pogut perjudicar. S'ha constatat una regressió de la serp verda a la Península Ibèrica (PLEGUEZUELOS *et al.*, 1997). Ja existia a l'entorn del Cingle Vermell (Vilanova de Sau) uns 10.000 anys enrera (9.760 +/- 160 anys BP (ESTÉVEZ, 1980b; VILA, 1985)).

Serp blanca (*Elaphe scalaris*). Serp blanca, serp d'escala

Comuna per tot el territori, fins als 940 m (mediana de 500m), la serp blanca és especialment abundant a les àrees més agrícoles (Plana de Vic, Lluçanès i Moianès); menys nombrosa al sector oriental humit. Viu en ambients secs i molt solells, amb nul·la o escassa vegetació llenyosa: marges de conreus de cereals i farratges, erms, pastures seques, brolles obertes, codines i roquissars, amb poc recobriment vegetal. També en rocam i vores de carreteres i camins de zones forestals, així com en masos i en horts i jardins del medi urbà, ocasionalment a l'interior d'edificis.

Possiblement s'ha vist afectada per la intensificació i pèrdua de l'activitat agrícola i de la vegetació dels marges dels conreus i pastures. Com altres ofidis, força serps blanques moren atropellades als camins i carreteres, ja que utilitzen l'asfalt per escalfar-se.

En general, les serps desperten entre la gent un gran rebuig, que sovint incita a matar-les sense cap justificació objectiva. No obstant, la serp blanca ha disposat des de sempre d'un gran apreci a pagès –però que no l'ha beneficiada gens- gràcies a les seves virtuts medicinals. Encara avui dia hi ha qui, sovint salades i assecades prèviament, elabora un brou reconstituent amb la seva carn. A la serp blanca se li atribueixen múltiples virtuts, per exemple com a remei contra la sarna. Actualment encara se'n fan medicaments, com unguent i oli de la serp. La confiança en les propietats d'aquesta colúbrid han arribat a tal punt, que fins i tot hi ha qui posa la llengua de la serp dins una bosseta penjada del coll d'un nadó perquè bavegi i li surtin les dents amb poc dolor.

Serp d'Esculapi (*Elaphe longuissima*). Serp negra, colobra boscana

Escassa i distribuïda pel nord i meitat oriental de l'àrea d'estudi des dels 500 als 1.300 m d'altitud, el Montseny i el Montnegre són el límit sud de distribució de la serp d'Esculapi a la península Ibèrica. Al vessant garrotxí és força comuna, més que la serp blanca (*Elaphe scalaris*).

Ocupa ambients humits (per sobre els 700 mm anuals de precipitació) del domini de la roureda de roure martinenc i de la fageda; també alzinars humits i castanyedes a les Guilleries i el Montseny. Prefereix les vores i clarianes de bosc, marges de camins i carreteres, pastures i conreus, sovint amb presència d'afloraments rocosos, a vegades propers a cursos d'aigua.

Amant de la humitat (higròfila) i no gaire termòfila, l'augment de la cobertura forestal l'afavoreix enfront la serp blanca, amb qui no sembla coincidir. Activa durant el dia, és una bona grimpadora, virtut que li permet depredar nius d'ocell (de merla, *Turdus merula*, per exemple).

Probablement ja existia a l'entorn del Cingle Vermell (Vilanova de Sau) uns 10.000 anys enrera (hi ha una cita d'*Elaphe* sp. dels anys 9.760 +/- 160 BP (ESTÉVEZ, 1980b; VILA, 1985)).

Serp d'aigua (*Natrix maura*). Serp d'aigua, serp escurçonera, escurçó d'aigua

La serp d'aigua és abundant i es troba repartida per tota la zona, entre 450 i 720m (mediana 600m). Espècie molt aquàtica, resideix sobretot en cursos d'aigua, i també en basses, naturals o d'obra, petits embassaments i ambients de ribera, tant en bagues com solells. També s'han trobat exemplars en rocam i atropellats a la carretera, prop de cursos d'aigua.

Prefereix les aigües calmes (tot i que tolera el corrent) de rieres i petits rius, especialment els gorgs, amb poca o abundant vegetació submergida i d'aigües clares i netes. És rara o absent en alguns cursos contaminats, com el Congost, el Gurri i la riera de Sorreigs.

Excel.lent nedadora, s'alimenta principalment d'amfibis i peixos. La major part d'exemplars tenen un disseny en "zig-zag" a l'esquena, fet que la fa confondre amb l'escurçó, espècie de la que n'imita els gestos com a estratègia defensiva. No obstant, la serp d'aigua és totalment inofensiva. Com la serp de collaret (*Natrix natrix*), quan se l'agafa, buida el contingut de la glàndula anal, d'una fortor pestilent.

Serp de collaret (*Natrix natrix*) Serp d'aigua, escurçó del corbatí, escurçó del collaret

Poc comuna i repartida arreu del territori, fins els 900m d'altitud (mediana de 700m), la serp de collaret és més abundant a la meitat nord-oriental de l'àrea d'estudi. Se l'ha trobat en cursos d'aigua, basses, vegetació de ribera i en les seves proximitats. També en camins i carreteres, vorades de conreus, pastures, bardisses, herbassars de ribera, fenessars, marges i interior de pastures d'herba alta, boscos i roquissars del domini de l'alzinar, la roureda i la fageda.

Prefereix els vessants solells, tot i que no desprecia els bacs. Al ser una serp amant de la humitat, necessita una cobertura herbàcia abundant quan es troba fora de l'aigua. El recobriment arbustiu o arbori també sol ser elevat (superior al 50%), sense que manquin, però, espais oberts on insolar-se. La presència als punts d'aigua va associada a l'abundància de preses, principalment amfibis.

S'han trobat juvenils de l'abril al juny. La contaminació dels cursos d'aigua la deu haver perjudicat. Els exemplars d'Osona probablement pertanyen a la subespècie *N. natrix helvetica* (PLEGUEZUELOS *et al.*, 1997).

Tot i que hi ha qui creu que és una serp molt verinosa, es tracta d'una espècie totalment inofensiva. Les seves defenses particulars, quan se la captura, són fer-se el mort o bé buidar el contingut pudent de la glàndula anal.

Serp llisa septentrional (*Coronella austriaca*)

Molt escassa, de distribució eurosiberiana, la serp llisa septentrional ha estat localitzada al Pre-pirineu i al Collsacabra, entre els 900 i 1.000 m d'altitud. També existeixen escasses dades bibliogràfiques al Montseny (LLORENTE *et al.*, 1995). Localitzada al domini de la fageda i la roureda humida, en zones obertes de pastures, en indrets més humits que la serp llisa meridional (*Coronella girondica*), per sobre els 800mm de precipitació a l'any.

Serp llisa meridional (*Coronella girondica*). Serp rosa

Abundant a tota l'àrea d'estudi, sobretot al Lluçanès i voltants de la plana de Vic, fins els 1.340 m d'altitud (mediana de 800m), la serp llisa meridional s'ha trobat en ambients secs i assolellats, en el domini dels alzinars i de la roureda de roure martinenc i amb recobriment arbustiu i arbori escàs o nul: rocam, codines, pastures seques, garrigues, boxedes, vorades de bosc, alzinars oberts i vores de camins i carreteres, sovint sota pedres.

Termòfila i crepuscular, la serp llisa meridional es troba normalment en vessants solells, tot i que no refusa les bagues si estan ben insolades i s'hi troben sargantanes, la seva dieta bàsica.

F. Viperidae

Eскурçó pirinenc (*Vipera aspis*). Escurçó

Típic de la muntanya mitjana humida, l'escurçó pirinenc s'ha localitzat entre els 620 i els 1.300 m (720 m de mediana). És comú des del Pre-pirineu al Montseny, i escasseja en les àrees de poca cobertura forestal, com la plana de Vic, o més seques, com el Moianès i el sud del Lluçanès.

Trobat actiu de març a setembre, viu a una gran varietat d'ambients des del domini de l'alzinar a la fageda: vorades i clarianes de bosc, formacions arbustives, marges de pastures i conreus, riberes (ocasionalment dins l'aigua),

codines, roquissars i vores de cingles. Tot i que prefereix els hàbitats forestals i escasseja en els entorns urbanitzats, se l'arriba a veure ocasionalment en masos i jardins. Se'l troba sovint sota pedres (a vegades sota troncs) i en camins. La temperatura no sembla un factor limitant, i així se'l pot trobar tant en bagues com solells, amb coberta vegetal des d'abundant a nul·la.

Durant aquest segle sembla en expansió fins al límit sud de distribució, al Montseny, Montnegre i Corredor, probablement afavorit per l'increment de la coberta forestal. També l'abandonament rural pot haver-lo beneficiat, ja que escurçó que trobava un pagès o un pastor era eliminat ràpidament. Al sud del Moianès i al Montnegre entra en contacte amb l'escurçó ibèric (*Vipera latasti*).

Possiblement ja corresponguin a aquesta espècie unes restes (*Vipera* sp.) trobades al jaciment arqueològic del Cingle Vermell (Vilanova de Sau) uns 10.000 anys enrera (9.760 +/- 160 anys BP (ESTÉVEZ, 1980b; VILA, 1985)). L'escurçó pirinenc i l'ibèric sembla que es van diferenciar dels escurçons centreuropeus i entre ells mateixos per l'aïllament sofert durant les glaciacions pleistocèniques (LLORENTE *et al.*, 1995).

Els escurçons són les úniques serps perilloses de Catalunya. No obstant, mai ataquen si no se'ls xafa o agafa. Es poden distingir bé pel disseny en "zig-zag" del dors, el cap triangular, el musell arremengat i, sobretot, la pupil·la vertical, absent en les colobres. La coloració generalment és d'un gris fosc, més clar en els joves, però a les Guilleries hi ha exemplars rosats, tonalitat que potser els permet camuflar-se millor enmig del substrat rogenc del massís.

Esturçó ibèric (*Vipera latasti*). Esturçó

Rar i estrictament mediterrani, l'escurçó ibèric únicament es distribueix a la meitat sud del Moianès (per sota Moià), on l'escurçó pirinenc també rareja. Ocupa entorns secs i oberts, tot i que tolera un cert recobriment arbori. A Catalunya se l'ha citat fins als 1.000 m d'altitud i els 700 mm de pluviometria mitjana anual.

Existeixen algunes dades de les Guilleries i el Montseny, que deuen ser errònies per confusió amb l'escurçó pirinenc (*Vipera aspis*). No obstant, potser podria haver viscut al peu del Montseny i les Guilleries fins a principis del segle XX, quan la implantació agrícola era major i els alzinars estaven intensament explotats, proporcionant entorns més secs i oberts (en perjudici de l'escurçó pirinenc?) i més abundància de petits mamífers.